

SZABADON BESZÉLNI

Szótári értelemben ez annyit jelent: papír nélkül, rögtönözve, a beszéd természetes módján értekezni, nem felolvasni. A kifejezés közismert, de be kell vallanom, előttem csak most világosodik meg, milyen nagy igazság van benne. Most, miközben nézem a tévében az embereket, ahogy elmondják bajaikat, örömeiket, vágyaikat, javaslataikat. Ki folyékonyan, ki akadozva, de a maga véleményét mondja mindenki, nem szajkózza már a mások által szájába adott szöveget azon a lehetetlen betonnyelven. S mikor eszembe jut, hogy még egy hónappal ezelőtt is, ha véletlenül nem a szófiai vagy a moszkvai adás gombját nyomtam be a tévékészüléken, hanem tévedésből a bukaresti adót fogtam ki (a szó mindkét ide illő értelmében), milyen kifejezéstelen, rezzenetlen, merev arcokat – álarcokat – láttam ugyanezen a képernyőn, amint az eléjük tartott mikrofonba szabad, spontán véleménynyilvánításnak álcázva a nézők számára nem látható előregyártott, politikai-ideológiai szempontból a kötőszóig menően gondosan felülvizsgált szöveget olvasták fel – természetesen a felolvasások, nem a normális beszéd hanghordozásával –, mondom, mikor mindez eszembe jut, akkor megértem: szabadon beszélni csakugyan éppen ezt jelenti: szabadon, szabad emberként beszélni.

A szabad beszédnek ez a lényegi feltétele most már megvan, vagy – óvatosabban, de nem kishitűen szólva – egyre inkább megvalósul. Közben azonban más bajok jelentkeznek: most derül ki, hogy a diktatúra milyen szörnyű pusztítást végzett a nyelvben. Szavaink egy része megkukacosodott, belefészkelte magát a zsarnokság szellemének férgé, és összepocskolta. Különösen az írott nyelv sínylette meg az elmúlt éveket. Klisék özöne árasztotta el újságainkat, könyveinket, előregyártott fordulatok, amelyek mind a tartalom, mind a sugalmazott szemlélet tekintetében a rég hitelét veszített ideológiát próbálták belénk sulykolni. Victor Klemperer könyve jut eszembe, melynek címe: *LTI*, azaz: *Lingua Tertii Imperii* – A Harmadik Birodalom nyelve. Kísérteties a hasonlóság. Nem mintha a diktatúrák másolnák egymást: szellemük, észjárásuk rokonsága szükségképpen ugyanolyan nyelvi formákat eredményez mindenütt. Nem lenne ezeket érdektelen tudományos elemzésnek alávetni, majd ha nem lesz már bennünk olyan eleven az undor. (Hiszen kinek volna most kedve akár ezért is újraolvasni „az ország legszeretettebb fiának nagyszerű beszédeit”?) A *leg*-ek és *legesleg*-ek áradata mellett e nyelv legfeltűnőbb sajátossága – korántsem véletlenül – a nyers erő, a harc, az erőszak metaforáinak halmozása. (A zenében ezt a szerepet az indulók töltötték be. Emlékszünk rá, végnapjaiban a diktatúra egyfolytában harcias indulókat közvetített a rádióban, talán hogy figyelmeztessen bennünket: vigyázzunk, mert „Aki nem lép egyszerre, nem kap rétest estére”.) Most hamarjában azért említem éppen ezt, mert az újjáépítés lendületében az ilyenek kísértésétől lehet és kell leginkább tartani. Márpedig minden nyelvi sületlenség átment valamit a mába a korábbi észjárásból, s ezzel akadályozza,

hogy a régi gondolkodásmódon mielőbb túllépünk. Én azt szeretném, ha ezután a bányászok nem hősi elszántsággal vívnák a szénukat, hanem – mondjuk – szívvel-lélekkel dolgoznának, de azt sem bánám, ha lapáttal, csak szén legyen elég. Az üzemekben se küzdjenek, ne harcoljanak többé a munka barikádján vagy frontján. Dolgozzanak csak pontosan, szépen – ahogy érdemes. Addig is, amíg mi mindnyájan megtanulunk nemcsak szabadon beszélni, hanem szabadon írni is.

A Hét 1990. január 11.

(Ahogy ma látom)

Ezt a cikket azért vettem be ide, mert jelzi az akkori hangulatot, de azért is, mert nem árt néha emlékezni arra, miből kellett kilábalnunk, már csak az összehasonlítás kedvéért is. Ma olvasva szinte már én is csodálkozom, hogy akkor miken csodálkoztam. Hogy tudunk örülni 90 elején olyan dolgoknak, amelyek rendesen az élet normális, problémamentes tartozékai kell hogy legyenek! Például a sajtószabadságnak. Ezzel azonban később meg is gyűlt a bajunk. Sokan nem sajtószabadságnak, hanem sajtószabadosságnak értelmezték, és nemcsak a román, hanem a magyar sajtóban is. És mikor egyszer halkán szóvá mertem tenni, volt, aki nyilvánosan megbírált, azzal, hogy én korlátozni szeretném a sajtószabadságot. Akkor nem válaszoltam erre, most mondom el, hogy én egy kicsit másképp értem ezt a dolgot. Korábban, mikor nem volt sajtószabadság, akkor vagy muszáj volt valaki(ke)t becsmérelni, útszéli hangon megtámadni, belegázolni emberi méltóságába, vagy pedig tilos volt – a hatalom pillanatnyi érdekei szerint. Mondom: vagy *muszáj* volt, vagy *tilos*, de nem *szabad*. De akkor vajon most szabad? Kötve hiszem. Számomra a szabadság (és nemcsak a sajtószabadság) azt jelenti: most már nem muszáj, hanem szabad nekem nem becsmérelni, nem gyalázni, nem sértegetni senkit, szabad tisztelnem a másik ember méltóságát, még ha a véleményem homlokegyenest eltérne is az övétől. Az ellenkezőjét tennem pedig nem szabad, noha senki sem kényszeríthet rá, hogy ne tegyem. Ha nem így viselkedem, akkor nem vagyok szabad, de meg sem érdemelném, hogy az legyek.

Van, aki még mindig képes azt állítani, hogy semmi sem változott, minden pontosan ugyanaz, mint azelőtt. Hát, ilyen az ember, rövid a memóriája, a rosszat hamar elfelejti. Vannak olyanok, pár évvel ezelőtt nem is voltak kevesen, nem tudom, ma mennyien lehetnek, akik visszasírják Ceaușescu, a „boldog békeidőt”. Nem szeretném most elősorolni, mi az, ami igenis megváltozott, nehéz is lenne, hosszú is, akinek van hozzá bátorsága, hogy a maga szemével nézzen széjjel, és még nem hagyta el teljesen az emlékezete, mindezeket maga is észreveheti, hacsak nem volt még akkor túl kicsi. Segítségképpen csak annyit teszek, hogy idemácsolom az Előre 1989. december 19-i számában közölt, 20-ára és 21-ére tervezett teljes tévéműsort (NB. Temesváron ekkor már negyedik napja áll a forradalom!):

Szerda

19.00: Híradó

- 19.25: Megvitatjuk a Román Kommunista Párt XIV. kongresszusának dokumentumait: Pártunk forradalmi tudományos koncepciója a haza sokoldalú haladásáról (SZ [= színes])
- 19.50: Büszkén valljuk magunkat a szocialista Románia honpolgárainak. Alkotó munkánk tettei – a jövő alapja (SZ)
- 20.10: Hazafias és forradalmi versek, dalok (SZ)
- 20.40: A decemberi és az egész évi terv példás teljesítéséért: A technológiai és tervfegyelem, a rend és a felelősségérzet erősítéséről
- 21.00: A történelem dicsőséges lapjaiból. A vitathatatlan tények ereje (SZ)
- 21.20: A Nicolae Ceaușescu-korszak nemzedéke – a szocializmus hazai győzelmének nemzedéke
- 21.40: Román könnyűzene (SZ)
- 21.50: Híradó

Csütörtök

- 19.00: Híradó
- 19.25: A szocialista haza nagykönyvéből: Maramureș (SZ)
- 19.45: A Megéneklünk, Románia országos fesztivál díjnyertesei közül (SZ)
- 20.15: Kiemelt mezőgazdasági programok. A gépi eszközök karbantartása és javítása
- 20.35: Szakavatottság és kommunista elkötelezettség
- 20.50: Szovjet játékfilm folytatásokban: Fordulópont – utolsó rész (SZ)
- 21.50: Híradó

(A csütörtöki műsor borult: a „Fordulópont – utolsó rész” ugyanis ekkor már Bukarest utcáin játszódott.)